

Az iskolai könyvtárak helyismereti gyűjteményei*

Világszerte megnövekedett az érdeklődés a helyi információk, jelenségek, folyamatok iránt. A társadalmi mozgás mindenkor földrajzi tagolódásán – mint eredendő okon – kívül alighanem közrejátszik ebben a globalizáció elkerülhetetlen, szinte mindent elsodró, ám sokak számára riasztó áramlata is: az emberek jelentékeny hányada a szűkebb környezethez, a szülőföldhöz, a lakó- és munkahelyhez való érzelmi-tudati ragaszkodással, a lokálpatrióta érzéssel is próbálja ellensúlyozni a világméretű folyamatok közvetlen vagy közvetett hatását, a nemzeti identitástudat zavarait. Jól érzékelhető tény az is, hogy bizonyos történelmi körülmények között – pl. a kisebbségi sorsban, a diktatórikus hatalomgyakorlás idején – az emberek a helyi értékekben keresik a fogódzót, a támaszt.

Sokkal régebbi, még a felvilágosodás eszmekörében gyökerező, sőt némelyek szerint az ókorig visszanyúló felismerés: a lokálpatriotizmus, a szülő- vagy lakóhelyhez kötődés a patriotizmus, a hazaszeretet egyik megnyilvánulási formája.

A Nemzeti alaptanterv előírásai

Ez a felismerés tükröződik az 1995-ben közzétett Nemzeti alaptanterv szemléletében és konkrét előírásaiban is. E fontos oktatáspolitikai állásfoglalás összegezte és megerősítette a helytörténeti és más lokális ismeretek oktatásában mintegy két évszázada jelentkező, ám részleteiben még feltáratlan törekvéseket, és egyúttal kitágította azok körét és új feladatokat is meghatározott. Elvi kiindulópontja és pedagógiai-didaktikai elvárásai tág lehetőséget kínálnak a peda-

gógusoknak és a könyvtárosoknak a helyismereti információk közvetítésére.

A NAT „fontos szerepet szán a nemzeti hagyományoknak, a nemzeti azonosságtudat fejlesztésének” és a nemzeti önismeret, a hazaszeretet elmélyítésének. Ezért a műveltségi területek oktatásának közös követelményei között első helyre állította a Hon- és népismeret elnevezésű információanyagot. Ezen belül az alaptanterv megkívánja a tanulóktól azt is – és éppen ez az, ami minket most közelebről érint –, hogy „sajátítsák el azokat az ismereteket, gyakorolják azokat az egyéni és közösségi tevékenységeket, amelyek az otthon, a lakóhely, a szülőföld, a haza és népei megismeréséhez, megbecsüléséhez, az ezekkel való azonosuláshoz vezetnek. Ismerjék meg a városi és a falusi élet hagyományait, jellegzetességeit.” Elvárja továbbá, hogy az iskola „ösztönözzön a szűkebb és tágabb környezet történelmi, kulturális és vallási emlékeinek, hagyományainak feltárására, ápolására.” Mindezt megismételte, vagyis megerősítette a NAT módosításáról 2000-ben kiadott kormányrendelet is.

A kiemelés, az idézett szöveg a különböző tantárgyak oktatóitól megköveteli, hogy a pedagógiai gyakorlat során – a tanórai és a tanórán kívüli munkában – vegyék figyelembe a helytörténeti-helyismereti vonatkozásokat. Ugyanakkor a konkrét előírások a lokális információk elsajátítását elsősorban a tanulók öntevékenységtől (megfigyelés, gyűjtés, tárgykészítés, látogatás stb.) remélik, a pedagógusnak inkább irányító, mint ismeretközvetítő szerepet szánnak.

S éppen a tanulók aktivitását, önálló tevékenységét előtérbe állító követelményrendszer feltételezi a jól működő, jól felszerelt iskolai könyvtárak létét, olyan könyvtárakét, amelyek képesek eleget tenni a helytörténeti ismeretek oktatásával, közvetítésével kapcsolatos elvárásoknak is. A NAT megalkotói a nyolcvanas években nálunk is elterjedt eszményt, a forrásközpont gondolatát fogadták el; ebből következően az iskolai könyvtáraknak a helyismereti-helytörténeti információk oktatásával kapcsolatos feladatok megoldásához is segítséget kell nyújtaniuk.

* Budapest-Hegyvidék könyvtárostanárai részvételével a Kós Károly Ének-zene Tagozatos Általános Iskolában 2003. március 20-án rendezett Györi Gáspár-emlékűnnepségen elhangzott előadás.

Az iskolai könyvtárak elsősorban közvetlen szolgáltatásaik révén támogatják a pedagógusok és a tanulók munkáját, másodsorban közvetítő szerepet töltenek be a helyismereti dokumentumokat, információkat őrző, tartalmazó gyűjtemények, adatbázisok és az iskola pedagógusai, tanulói között. Közvetlen szolgáltatás a saját helyismereti-helytörténeti gyűjtemény kialakítása, gyarapítása, az állomány szakszerű elrendezése és feltárása, a használat feltételeinek biztosítása, a helyismereti tájékoztatás, rendezvények szervezése, könyvtári órák és szakköri foglalkozások tartása stb. Közvetett szolgáltatás a pedagógusok és a tanulók kéréseinek továbbítása az önkormányzati és egyéb könyvtárakhoz, a múzeumokhoz, levéltárakhoz, illetve a többi könyvtár és a közgyűjtemények, más intézmények dokumentumainak, szolgáltatásainak, a számítógépes adatbázisok információinak eljuttatása a pedagógusokhoz, tanulókhöz.

Az iskolai könyvtár helyismereti gyűjtőköre

Az iskolai könyvtárak helyismereti tevékenységében is döntő jelentőségű a gyűjtemény létrehozása és gyarapítása, az állomány hozzáigazítása az oktatás-nevelés igényeihez. A helyismereti dokumentumok gyűjtése korán megkezdődött a hazai iskolák könyvtáraiban. A protestáns kollégiumok professzorai és egykori diákjai már a XVI. században megajándékozták az alma matert saját könyveikkel, a XVIII. század végétől számos középiskolai könyvtár őrizte a székhely anyagát, a XX. század harmincas éveiben diákfilmes mozgalom bontakozott ki stb. A NAT, tágabban a hazafias nevelés követelményei és az iskolák önbecsülése, identitástudatának kialakítása, a hajdani kultusz felelevenítése megkívánja, hogy azok az iskolai könyvtárak is foglalkozzanak a helyismereti anyag gyarapításával, amelyek erről eddig lemondtak vagy nem is gondoltak rá; ott pedig, ahol eddig is folyt ilyen tevékenység, indokolt újragondolni a feladatokat, az állományalakítás konkrét céljait és lehetőségeit.

A gyűjtőkör meghatározására, körülhatárolására eddig két érdemi kísérlet volt. Mindkettő a hazai tapasztalatok, a külföldi példák, a tantervi programok és a gyér szakirodalmi utalások alapján történt: a jeles neveléstörténész, *Mészáros István* és jómagam (a *Helytörténet, iskola, könyv-*

tár című módszertani tanulmányomban) próbálkoztunk ezzel. Most a saját elgondolásaimat ismertetném részletesebben, három megjegyzés előrebocsátásával. 1) A füzetem megjelenése óta a szakirodalmi közlemények nem igazán elemezték ezt a kérdéskört, ilyenformán egyelőre nem látszik indokoltnak az 1997-ben írásban kifejtettek módosítása. 2) Az általam vázoltak elvi és gyakorlati megfontolások ötvözetét képezik, ideális (szeretném hinni: optimális) konstrukciónak tekinthetők, vagyis az egyes iskolai könyvtárak mindennapi gyakorlatában a keretet, a lehetőségek keretét jelentik, ám ezt mindenhol egyedi módon kell és lehet megtölteni tartalommal. 3) Amennyiben kellő mennyiségű tapasztalati anyag összegyűlik, ez a konstrukció módosítható, sőt módosítandó, vagyis közös erővel kell kiizzadnunk a valóban célravezető megoldásokat.

Meggyőződésem, hogy az iskolai könyvtáraknak nem szabad az önkormányzati könyvtárak helyismereti állományának megduplázására törekedniük. Ez felesleges pazarlás és a visszamenőleges beszerzés leküzdhetetlen akadályai miatt kivitelezhetetlen, a jelen idejű, kurrens dokumentumok közül pedig sokra nincs is szüksége az iskolának. Ugyanakkor vannak olyan ismerethordozók, amelyekből – tartalmi szempontból – az iskolai könyvtár gazdagabb anyaggal rendelkezhet, bizonyos területeken, témákban a gyűjtés mélyebbre hatolhat, mint a közkönyvtárakban, és ez az iskola múltjára és jelenére vonatkozó információk köre. Ilyenformán és mindenkor igazodva az adott iskola oktatási-nevelési feladataihoz, egy-egy általános és középiskolai könyvtár állományában a dokumentumok három nagy tartalmi csoportját célszerű elhelyezni: a) amelyek a település múltjáról és jelenéről tájékoztatnak; b) amelyek az iskola történetét tárják fel; c) amelyek a névadó (ha van) szellemi örökségének, kultuszának ápolását segítik.

Az első csoportba, a hagyományosan értelmezett *helyismereti-helytörténeti állományba* az alábbi dokumentumfajták beszerzése ajánlható.

– A település vagy településrész (kerület, városnegyed stb.) történetéről, természeti viszonyairól, jelenéről alapvető információkat tartalmazó, átfogó igényű, ún. kézikönyv- vagy referenz-jellegű (tehát a tájékoztatásban hasznosítható) kiadványok: helytörténeti szintézisek, útikönyvek, bibliográfiák, faktográfiai adattárak, műemléki kataszterek, CD-ROM-ok, képes al-

bumok stb. Különösen fontos a pedagógiai céllal összeállított munkák megszerzése: pl. helytörténeti-helyismereti olvasókönyvek, didaktikai szándékkal készített videofilmek.

– A településről, településrészről írt regények, drámák és a versek, novellák antológiái, a helyi folklórkincsből merítő gyűjtemények (pl. a pesti viccek tudományos igényű válogatásai). A szépirodalmi alkotások az érzelmi nevelés kitűnő eszközei, tehát érdemes rájuk fokozott figyelmet fordítani.

– Azok az ún. országos helyismereti-helytörténeti segédletek, amelyek a településről, településrészről is tartalmazznak fontos, hézgapótló, ennél fogva nélkülözhetetlen információkat: pl. Fényes Elek geográfiai szótára, a Magyar városok c. összeállítás.

– A településhez, településrészhez kötődő, ott élő kiemelkedő alkotók (írók, tudósok, művészek) munkái, különös tekintettel az ún. összes művekre, összegyűjtött írásokra vagy reprezentatív hanglez- és hangszalag-válogatásokra, a település, településrész szépíróinak műveiből szerkesztett antológiákra.

– A település, településrész fontosabb periodikumai, amennyiben azok lokális jellegűek: múzeumi és levéltári évkönyvek, helyismereti-helytörténeti folyóiratok, oktatástörténeti lapok stb.

– A helyismereti-helytörténeti oktatás, kutatás és gyűjtés módszertani irodalma.

Ezeknek a dokumentumoknak a gyűjtésében az iskolai könyvtárnak kiegészítő szerepe van. Voltaképpen azt teszi lehetővé, hogy az iskolában is tarthassanak helytörténeti foglalkozásokat, a pedagógusok és a tanulók könnyebben, közvetlenebbül hozzáférjenek a fontosabb, sűrűbben használt dokumentumokhoz. Vagyis nem teszi feleslegessé az önkormányzati (vagy tudományos) könyvtár(ak) látogatását, szolgáltatásainak igénybe vételét, de előnyösen hozzájárul az iskolai könyvtár forrásközpont-jellegének erősödéséhez, kiteljesedéséhez.

A második csoportot az iskola történetére (és részben jelenére), tehát az anyaintézményre vonatkozó dokumentumok és információk alkotják. Az *iskolatörténeti dokumentumok* gyűjtése, feltárása, közvetítése elsődlegesen az iskolai könyvtára feladata. Mint mondtam: ez az a terület, amelyen mélyebbre hatolhat, többet nyújthat, mint az önkormányzat könyvtára. (Megemlítendő még: ha ott nincs külön könyvtár, magá-

ra vállalhatja az iskolához kapcsolódó kollégium történeti anyagának őrzését is.) A teljesség igénye nélkül felsorolva, az iskolatörténeti gyűjtemény az alábbi dokumentumokat foglalhatja magában.

– Az iskola történetéről megjelent könyvek, tanulmányok és egyéb közlemények, beleértve a poligráf művek részleteit; az iskola történetéről vagy annak valamely szakaszáról, tartalmi szeletről készült kéziratos dolgozatok (pályamunkák, szakdolgozatok, doktori értekezések stb.).

– Az iskola múltjáról és jelenéről a folyóiratokban, újságokban megjelent cikkek. Beszerzhető lapkivágat vagy fénymásolat formájában is, sőt a gazdaságos helykihasználás szempontja eleve azt diktálja, hogy az egyébként nem őrzött periodikumokból vágják ki a cikkeket.

– Az iskolatörténet egyidejű kéziratos forrásai közül azok, amelyek nem kerültek, kerülnek levéltárba és a jogszabályok szerint egy idő után az irattári őrzésük sem szükséges: pl. jelentések, beszámolók, kimutatások (ha levéltárba kerülnek, másolatuk), osztálynaplók, érettségi dolgozatok stb.

– Az iskoláról, pedagógusairól és tanulóiról, az iskolai élet eseményeiről készült állóképek: érettségi tablók, osztályképek, a tanárok és jelesebb tanítványok portréfotói, esetleg a róluk készült rajzok, festmények stb.

– Az iskolai rendezvények (ballagás, hangverseny, színelőadás, bál, önképzőkori foglalkozás, sportverseny stb.) hang- és filmfelvételei, újabb videofelvételei; az iskolai rádió és televízió műsorainak rögzítései.

– Az iskola egykori és mai pedagógusairól, hajdani tanulóiról és mai diákjairól írt, készült könyvek, cikkek, versek, képek, hangzó anyagok stb.

– Az iskola egykori és mai tanárainak, tanítványainak munkái: könyvek, cikkek, kották, képek, hangfelvételek, filmek stb. A visszaemlékezések az előző kategóriánál is említhetők.

– Az iskola saját kiadványai, mindenekelőtt a rendkívül fontos történeti forrásnak minősülő értesítők, évkönyvek; továbbá az aprónyomtatványok (meghívók, műsorok, plakátok stb.) és az iskola lapjai, ideértve a diáklapokat és a szakköri híradókat is.

– Az iskolai könyvtár történetére és jelenére vonatkozó dokumentumok. Ezek gyűjtése a könyvtárostanár elengedhetetlen, önmagával

szembeni kötelessége és szép, sok örömet okozó teendője.

– A könyvtár olykor iskolamúzeumi feladatot is ellát; ez esetben tárgyi (ún. háromdimenziós) dokumentumokat is gyűjt: szemléltető eszközöket, technikai berendezéseket, természeti képződményeket stb.

– A muzeális értékű, azaz 1945 előtti könyvtári anyag (ha van ilyen) az iskolatörténet, közelebbről az iskolai könyvtártörténet sajátos forráscsoportját képezi. Többségében tartalmilag nem lokális jellegű, ám az iskola életének, pedagógiai törekvéseinek, kapcsolatrendszerének, szellemiségének, a tanárok érdeklődésének stb. számos eleme tükröződik benne.

Az iskolatörténeti források és irodalom, audiovizuális anyagok őrzése, feltárása túlmutat a tantervi előírásokon, tudományos hozadéka is van, azaz részben az utókornak szolgáló vállalkozás. Legalább ilyen fontos, hogy a tapasztalatok szerint erőteljes nevelő hatása van: a tanulóknak (különösen, ha maguk is részesei ezen dokumentumok gyűjtésének) erősíti az iskolához, az alma materhez tartozás érzését, a közösségi szellemet; megismerve az állomány ezen darabjait a pedagógusok is jobban sajátjuknak érzik az intézményt, ők is büszkéek lehetnek iskolájuk múltjára, eredményeire stb.

A harmadik csoportba – ha van – a *névadóra vonatkozó dokumentum- és információanyag* tartozik. Amennyiben az illető helyi személyiség, netán a tanintézet diákja vagy pedagógusa volt, a róla szóló anyag megszerzése, feltárása nem igényel külön törődést, pusztán az áltagosnál jobban oda kell figyelni ezekre az információkra és az őket hordozó dokumentumokra. Más a helyzet, ha a névadó nem minősül helyi személyiségnek. Ilyenkor is két eset lehetséges:

a) mégis van valamiféle helyi kötődése (járt ott, adományt tett az iskola javára stb.) – ilyenkor a kapcsolat információit teljességre törekvően kell gyűjteni, feltárni;

b) ha semmiféle helyi kötődése nincs, legalább az alábbi dokumentumokat be kell szerezni:

– az illető könyvei, fontosabb hangfelvételei, művészeti alkotásai;

– a róla írt életrajzok vagy munkásságának valamely területét tudományos szinten elemző, bemutató közlemények (ha mód van rá, a kéziratok dolgozatok, illetve azok másolatai is), szép-irodalmi művek;

– a róla készült képes ábrázolások, filmek.

Mint szó esett róla, az iskolai könyvtár ezeknek a dokumentumoknak a beszerzésével, őrzésével hozzájárul a névadó szellemi örökségének, kultuszának ápolásához, és ezáltal az iskolához való érzelmi-értelmi kötődést is erősítheti.

A helyismereti állomány gyarapítása

Hogy e három nagy csoporton belül egy-egy iskolai könyvtár mit akar gyűjteni, illetve ténylegesen mire van módja, az mindig a helyi, egyedi szándék, döntés eredménye, és a helyi körülmények függvénye. Javasolható, mert célszerű és hasznos, hogy a helyismereti gyűjtés szempontjait is rögzítsék a kötelezően előírt gyűjtőköri szabályzatban (netán annak külön fejezeteként). Indokolt konkrétumokat megfogalmazni, egyebek között azt, hogy milyen dokumentumféléseket gyűjtenek, milyen mélységben, mit kívánnak eredetiben őrizni és mikor elégszenek meg a másolatokkal stb.

A szabályzat egyik pontja lehet a *gyarapítás módjainak és forrásainak* megjelölése. Az iskolában is a könyvtári gyarapítás jól ismert formáival találkozunk: vásárlás, előfizetés, csere, ajándékozás, dokumentumok helybeli készítése és készíttetése (ideszámítva a fénymásolatokat és a digitális másolatokat is).

A gyarapításnál alapelv, illetve gyakorlati követelmény, hogy az egyidejűleg keletkezett, kurrens helyismereti dokumentumok (pontosabban: a gyűjtőkörben megjelölt dokumentumok) minél teljesebb gyűjtésére kell törekedni. Azaz, ha valamely iskolai könyvtár most határozná el, hogy helyismereti állományt alakít ki, ettől kezdve elsődlegesen a friss, kurrens anyag beszerzésére fordítsa energiái zömét, hiszen e tekintetben valós esélye van a gyűjtőköri szabályzatban körülhatárolt keretek között a teljesség megközelítésére. Nyilván nem lehet, nem szabad lemondani a visszamenőleges beszerzésről sem, e téren viszont számos akadállyal, gyakran leküzdhetetlen akadállyal kell szembenézni (persze, ezek olykori leküzdése különleges sikerélményt okoz), gyakori az esetlegesség, a véletlenszerűség. Például nehezen gyűjthetők össze egy-egy lap régebbi évfolyamai, az aprónyomtatványok ritkán maradtak fenn, a hangzó dokumentumoknál gyakori a technikai kopás, az antikvárium (főleg aukción) vagy a magánosoktól történő

vásárlás komoly anyagi terhet jelent. Mindezt előtérbe kerülhet a másolatok készítése (ha ez nem ütközik a szerzői jogi törvény tilalmaiba): fotózás, mikrofilmezés, fénymásolás, hang- és videofelvételek átjátszása, digitalizálás stb.

A gyarapítás formái közül közvetett nevelő hatásánál fogva kiemelendők az egykori diákok és pedagógusok ajándékai (különösen, ha saját alkotásaikról van szó), mert az iskola jelenlegi (mindenkori) tanulói számára példamutatóan demonstrálják a szoros érzelmi kötődést. Jelenként gesztus, ha más könyvtárak – az önkormányzati, valamely szak-, felsőoktatási vagy egyházi, netán egy másik iskolai gyűjtemény – felesleges duplumaikat átengedik az adott iskola helyismereti állományának. A helyismereti gyarapításban segíthet az iskola vezetése, főleg azaz, ha nem hagyja magára a könyvtárosnőket. Sokat tehetnek a pedagógusok, a tanulók és szüleik. Vagyis az állomány kialakítása, tudatos fejlesztése igazi csapatmunka, és ezt a könyvtárosnő irányítja, hangolja össze. Maga a gyűjtés (a dokumentumok felkutatása és közelebbi megismerése) nevelő hatású, hiszen a gyerekek, serdülők számára mással nem pótolható élményt nyújt, erősítheti az összetartozás érzését, az önbizalmat és az önbecsülést.

A gyarapításról szólva röviden ki kell térni a gyűjteményszervezés, állományépítés másik oldalára, irányára, az *avulásra* is. Az iskolatörténeti dokumentumok (a most másodikként emlegetett tartalmi csoport) forrásértékük, egyediségük révén végleges megőrzésre érdemesek. Az első csoport, a településre, településrészre vonatkozó anyag és a harmadik, a névadó információit tartalmazó kategória esetén időnként indokolt a törlés tartalmi avulás címén is. Az iskolában ugyanis az oktató-nevelő munka érdekeit, a mindenkori pedagógiai hasznosítás lehetőségeit kell szem előtt tartani. Ebből következően a tartalmilag, pedagógiai elavult dokumentumokkal nem helyes terhelnünk a helyismereti állományt, tehát ezeket rendszeresen ki kell vonni. A tapasztalatok alapján a forrásjellegű (szakkifejezéssel: szinkronikus) dokumentumok örökre megőrizhetik pedagógiai értéküket (a szemléltetésben, a szakköri munkában, a pályázatokra való felkészülésben stb.), így a forrás publikációk – amennyiben megfelelnek a szöveg hűség követelményének – nem avulnak el (hacsak nincs újabb, bővített kiadásuk). Sokáig használhatók a

bibliográfiák, levéltári segédletek, faktográfiák adattárak, bár bizonyos idő múltán információik beépülhetnek más összeállításokba. A feldolgozások zöme hosszú ideig aktuális marad, viszont szemléletüket (akárcsak az esszéket) gyakran kikezdi a történelmi változások és az új tudományos eredmények. Az ismeretterjesztő művek, még inkább a publicisztikai írások általában hamar vagy hamarabb elvesztik időszerűségüket, bár némelyikük évtizedek múltán is ürt tölt be.

Az iskolai könyvtár helyismereti állományának használata

Bár a hazai közkönyvtári gyakorlat a helyismereti állomány darabjait prézens jellegűként kezeli, az iskolai könyvtárakban a *kölcsönzés* tilalma rugalmasabban értelmezhető. Itt ugyanis az elsődleges cél az oktatás segítése, ennél fogva a védett (elsősorban iskolatörténeti) anyagok kivételével az egy példányban meglévő dokumentumokat is célszerű tanórai vagy szakköri foglalkozásra odaadni, természetesen az érintett tanár felelősségére. Mindazonáltal szerencsésebb, ha az ilyen órák, foglalkozások a könyvtár helyiségében zajlanak. A második, harmadik példányok egyéni olvasóknak is kölcsönözhetőek.

Az iskolai könyvtárakban a helyismereti *tájékoztatás* különféle szolgáltatásai (útbaigazítás, felvilágosítás, bibliográfiai és ténybeli adatszolgáltatás, irodalomkutatás, bibliográfiák készítése, referálás stb.) elsősorban az oktatás-nevelés igényeihez igazodnak vagy az iskolában folyó helytörténeti-helyismereti kutatást támogatják. Nagyon helyes elhelyezkedő gyakorlat, ha a könyvtárosnő a használókat azokról a helyismereti dokumentumokról, információkról is tájékoztatja, amelyek csak más könyvtárakban, gyűjteményekben érhetők el. E tekintetben óriási segítséget jelent a számítógépesítés, amely új távlatokat nyit. Például közvetlen kommunikációs kapcsolat építhető ki a többi könyvtárral, átmenetileg bibliográfiai és faktográfiai adatok, elérhetőek a nemzetközi adatbázisok, ugyanakkor az adott iskolai könyvtár állománya is feltárul az egész település, az egész ország, sőt a világ előtt.

A helyismereti-iskolatörténeti gyűjteményekre alapozott vagy ezeket is felhasználó iskolai *rendezvények* szintén az oktatás-nevelés folyamatának szolgálatában állnak: előadások, kiállítások, vetélkedők, szerző(alkotó)-olvasó találko-

zók, iskolanapok, fórumok, névadó-, évfordulós és egyéb ünnepek, emléktábla állítás, emlékezések a névadóra stb. Talán idesorolhatók az osztályok látogatásai is a könyvtárban. A hasznosítás sikeres fórumai a szakkörök, valamint a tanulmányi versenyek és pályázatok.

Kiemelkedően fontos a könyvtári *tanóra*, amely csak megszorítással nevezhető rendezvénynek. A NAT követelményrendszere, a kerettantervek és a helyi tantervek, még inkább az oktató-nevelő munka tapasztalati tényei arra utalnak, hogy a lokális információk *bármely* iskolai tantárgy keretében helyet kaphatnak. Hagyományosan nagy teret szentel a helyismereti-helytörténeti tudnivalóknak a történelem, a magyar nyelv és irodalom és természetesen a földrajz. Valójában – ismétlem – a többi tantárgy is közvetíthet helyi információkat, még a matematika (tudománytörténet), az idegen nyelvek (testvérvárosi kapcsolatok) és a testnevelés (népi játékok) is. S erre a leghatékonyabb módszer a tanórai foglalkozás. A szakirodalomban az utóbbi időben sűrűbben olvashatunk a helyismereti órák, speciálisan a könyvtárban tartott helyismereti órák módszertanáról, sőt egyre több mintavázlatot is közlétesznek.

Az iskolai könyvtár helyismereti állományának használatában sajátos szerepe van a *kutatás*-nak, akár a pedagógusok, akár a diákok, akár az ún. kívülállók végzik. A dokumentumokban rejtőző forráskincs tudományos feldolgozása a nemzeti örökség feltárásának szerves része, hozzájárulás múltunk és jelenünk alaposabb megismeréséhez. Tanulmányok, esszék írására, forráspublikációk sajtó alá rendezésére stb. elsősorban az iskola pedagógusai vállalkoznak, köztük – ha kedve, hajlama van hozzá – a könyvtárostánár. A tanulók is megoldhatnak kutatási feladatokat, pl. a nagy múltú és kedvelt országos középiskolai tanulmányi verseny keretében. Az iskola helyesen teszi, ha arra érdemes helyismereti-iskolatörténeti gyűjteményét megnyitja a külső kutatók előtt is. Egy-egy iskolai könyvtár gyűjteménye főleg az iskola- és oktatástörténeti témák kutatói számára vonzó, de a művelődés-, a tudomány-, az irodalom-, a művészet-, a sajtó-, a nyomda-, a kiadás- és a politikátörténet művelői is gyakran találnak hasznos adatokat, dokumentumokat. A könyvtárostánárok számára ezek mellett vagy még inkább ezek előtt szinte önkéntelenül kínálkozik az iskolai könyvtártörté-

net tanulmányozása. A levelező tagozatos felsőoktatásban szerzett személyes tapasztalataim alapján állíthatom: a könyvtárostánárok az ilyen irányú mélyfúrásokkal nagyban hozzájárulnak, hozzájárulhatnak a magyar könyvtártörténet számtalan fehér foltjának eltüntetéséhez.

A könyvtárostánár szerepe

Lehet, hogy a szubjektív elfogultság mondatja velem, de szeretném hinni, hogy a valóságban is így van: a helyismereti-iskolatörténeti állomány gyarapítása, kezelése, feltárása, népszerűsítése, a tájékoztatás a lokális dokumentumokról, információkról vonzó feladat lehet az iskolai könyvtárat vezető vagy ezzel a munkával megbízott könyvtárostánár számára. (A tapasztalatok szerint az a leghelyesebb megoldás, ha több alkalmazott esetén is a vezető irányítja a helyismereti tevékenységet.) Magától értetődik, hogy ez a munka csakis akkor végezhető el kellő színvonalon, ha a könyvtárostánár ehhez anyagi és – talán ez a fontosabb – erkölcsi támogatást kap az iskola igazgatójától és a pedagógusoktól. Olykor a fenntartó segítségére is szükség lehet: pl. egy-egy értékesebb régi iskolatörténeti dokumentum beszerzésekor.

A helyismereti állomány létrehozása, kezelése, fejlesztése – sokak egybehangzó vallomása szerint – nemes, szép feladat. Talán a bevezető gondolataimban sikerült bizonyítanom: a nemzeti önismeret elmélyítését, a nemzeti értékek megbecsülését, a hazaszeretet és a hazafiság kiteljesítését szolgáló tevékenység, felemelő szolgáltatás, ha úgy tetszik: szolgálat.

Bényei Miklós

Keresztes Dóra grafikusművész képeiből nyílt kiállítás
2003. április 1-jén a Győr Városi Könyvtárban